

ВПЛИВ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ НА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Демиденко Л. М., к.е.н.

Полтавська державна аграрна академія

У статті визначено, що за рахунок скорочення трансакційних витрат, пошуку інформації, що виникають в процесі реалізації сільськогосподарської продукції, сільськогосподарські підприємства матимуть можливість скоротити собівартість та підвищити рівень рентабельності продукції.

The article states that by reducing transaction costs dealing with information search, resulting in the sale of agricultural products, agricultural enterprisers will be able to reduce costs and increase product profitability.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання місією кожного сільськогосподарського підприємства полягає у виробництві високоякісної продукції, виконанні робіт або наданні послуг для задоволення потреб ринку та отримання максимально можливого позитивного фінансового результату.

Оскільки показником, що характеризує фінансовий результат та ефективність діяльності підприємства є рівень рентабельності, то в ринкових умовах господарювання питанню підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції належить одне з центральних місць. Чим вищим є рівень рентабельності, тим ефективніше відбувається розвиток і з'являються можливості для розширення виробничої діяльності підприємства, тому пошук напрямів зростання рівня рентабельності є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рентабельність продукції характеризує прибутковість поточних витрат, вигідність для підприємства виробництва певного виду продукції. Ресурси, яким володіє підприємство, впливають на рівень цього показника незначною мірою – лише в тій частині собівартості, яка дорівнює амортизації основних засобів і зносу нематеріальних активів, а також витратам на ремонт техніки. Основними чинниками зростання рентабельності продукції є зниження витрат на виробництво і підвищення реалізаційних цін [2].

Питанню підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення рентабельності сільського господарства присвячено чимало праць вчених-економістів – В.Г. Андрійчука, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, Р.О. Фатхутдінова, О.М. Шпичака та ін. Водночас, в сучасних умовах господарювання недостатньо уваги приділяється вивченню питання підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції на основі скорочення трансакційних витрат.

Постановка завдання. Метою статті є визначення напрямів підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції на основі скорочення трансакційних витрат.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкових відносин, що характеризуються своєю динамічністю, суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності самі планують свою діяльність і перспективи розвитку, виходячи з розроблених ними господарських і соціальних задач

попиту і пропозиції товарів і послуг. Незамінним показником при поточному плануванні виробництва, а також при визначенні фінансового стану підприємства є показник рентабельності. Будучи узагальнюючим показником економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, рентабельність відображає ефективність використання спожитих виробництвом ресурсів галузі – трудових, земельних і матеріальних, рівень керування й організація виробництва і праці, кількість якості і результати реалізації продукції, можливості здійснення розширеного відтворення й економічного стимулювання працівників.

Рівень рентабельності (Р) по сільськогосподарських підприємствах розраховують за наступною формулою [1, с. 400]:

$$P = \frac{\Pi \times 100}{B_v},$$

де: Π – валовий прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг); B_v – виробничі витрати на реалізовану продукцію (її виробнича собівартість).

Але, загальновідомо, що більш чітке уявлення про прибутковість певного виду продукції дає показник рівня рентабельності, що розраховується відношенням чистого прибутку від реалізації продукції та її повною собівартістю. Такий показник дає уявлення про ефективність поточних витрат підприємства та про прибутковість продукції, що реалізовується.

Протягом 2007 – 2011 рр. рентабельність більшості видів сільськогосподарської продукції зменшилась (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка рентабельності основних видів продукції
у сільськогосподарських підприємствах, %**

Вид продукції	Роки					2011 р. до 2007 р., (+,-)
	2007	2008	2009	2010	2011	
Зернові культури	43,2	20,7	14,2	19,7	29,8	-13,4
Насіння соняшнику	114,5	30,3	44,9	69,2	77,4	-37,1
Цукрові буряки (фабричні)	-16,4	0,7	-19,3	-1,0	9,4	25,8
Овочі відкритого ґрунту	24,9	3,6	4,4	-0,2	-13,3	-38,2
Картопля	12,8	28,8	43,8	33,8	-34,0	-46,8
Молоко	29,4	6,3	6,8	29,1	28,7	-0,7
Приріст великої рогатої худоби	-40,4	-17,7	-29,1	-33,1	-30,6	-9,8
Приріст свиней	-37,6	-23,9	47,5	-0,6	-9,9	-27,7
Приріст птиці	-51,8	-49,6	-33,8	-50,0	-41,4	-10,4
Яйця	14,9	4,0	10,0	0,0	9,3	-5,6

Джерело: [3, с. 90], розрахунки автора

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що 2011 р. порівняно з 2007 р. рентабельність зернових культур зменшилася на 13,4 відсоткових пункти, насіння соняшнику – на 37,1 відсоткових пункти, молока – на 0,7 відсоткових пункти, яєць – на 5,6 відсоткових пункти. Реалізація овочів відкритого ґрунту та картоплі стала збитковою відповідно із рівнем збитковості 13,1 і 34 %. Позитивним є зменшення рівня збитковості приросту великої рогатої худоби на 9,8 відсоткових пунк-

ти, свиней – на 27,7 відсоткових пункти та птиці – на 10,4 відсоткових пункти. Але, негативним є те, що ці види продукції залишаються нерентабельними із рівнем збитковості відповідно 30,6%, 9,8 % і 41,4 %. Лише по цукровим бурякам спостерігається позитивна тенденція: у 2011 р. рівень рентабельності становив 9,4 % проти рівня збитковості (16,4 %) у 2007 р.

Рентабельність знаходить своє вираження, насамперед, у наявності прибутку. Прибуток являє собою реалізовану частину чистого доходу і розраховується вирахуванням із грошового виторгу від реалізації продукції (V_p) повної собівартості (C_p) чи витрат виробництва (B_v) [4]:

$$П = V_p - C_p(B_v).$$

Отже, як бачимо, рентабельність виробництва продукції має особливе важливе значення в сучасних ринкових умовах, коли керівництву необхідно приймати рішення стосовно забезпечення прибутковості, а отже, і фінансової стійкості підприємства. Враховуючи це, визначаючи основні напрями підвищення рівня рентабельності продукції, потрібно визначити розміри грошової виручки від реалізації продукції та обсяг виробничих витрат і витрат на збут, тобто повну собівартість продукції. Тому, резерви підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції можуть формуватися по двом напрямам: у резервах збільшення грошової виручки від реалізації продукції та резервах зниження собівартості продукції.

Збільшення обсягів продукції, від яких прямо пропорційно залежить грошова виручка від реалізації продукції, не завжди є економічно вигідним. Це пояснюється тим, що зростання врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин пов'язане із додатковими витратами (мінеральні добрива, засоби захисту рослин, пально-мастильні матеріали, корми), а ці витрати не завжди можуть бути відшкодовані, що може призвести до збитковості виробництва певних видів продукції.

Собівартість є складовою ціни на продукцію, тому саме від неї залежатиме і обсяг грошової виручки від реалізації продукції, і прибуток, і, в кінцевому рахунку, рівень рентабельності сільськогосподарської продукції. Поряд із загальновідомими напрямками скорочення собівартості виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції – удосконалення галузевої структури підприємств з орієнтацією на вимоги ринку, підвищення продуктивності праці на основі комплексної автоматизації та механізації виробництва, дотримання режиму економії при використанні матеріально-грошових ресурсів, удосконалення маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств, розвиток агропромислової інтеграції тощо – у сучасних, ринкових умовах, доцільно приділити увагу скороченню трансакційних витрат, що виникають у процесі реалізації сільськогосподарської продукції.

Конкретизуючи трансакційні витрати, більшість учених відносять до них витрати на пошук інформації, організацію і ведення переговорів, юридичне обслуговування, витрати на вимірювання та контроль за виконанням контрактів, втрати від опортуністичної поведінки тощо.

Витрати на пошук інформації є найбільш вагомою категорією трансакційних витрат, пов'язаних з реалізацією сільськогосподарської продукції. Це можна пояснити тим, що саме витрати на інформацію – маркетингову, управ-

лінську, бухгалтерську, статистичну, фінансову, юридичну, логістичну – є найбільш вагомими витратами будь-якого підприємства, у тому числі і сільськогосподарського.

У загальному вигляді процес пошуку інформації, необхідної для забезпечення процесу реалізації сільськогосподарської продукції, може складатися з наступних періодів:

- період до укладання контракту;
- період укладання контракту;
- період супроводження контракту;
- період після укладання контракту.

Водночас, в межах усіх перерахованих періодів трансакційні витрати пошуку інформації доцільно розподілити за наступними видами:

- витрати коштів на пошук інформації;
- витрати часу на пошук інформації;
- втрати, пов'язані з неповнотою інформації;
- втрати, пов'язані з неточністю інформації.

Враховуючи приведену класифікацію трансакційних витрат пошуку інформації, необхідної для реалізації сільськогосподарської продукції, можна запропонувати наступні етапи їх скорочення.

1. Виділення категорій трансакційних витрат, що виникають у процесі реалізації сільськогосподарської продукції.

2. Проведення розподілу витрат не тільки за видами, але й за періодами в яких вони можуть виникати.

3. Визначення найбільш значимих видів трансакційних витрат із зазначенням періодів, в яких вони виникають.

4. Виявлення можливих причин виникнення тих чи інших видів трансакційних витрат.

5. Аналіз витрат пошуку інформації, що можна здійснити за допомогою наступних загальновідомих методів:

- бенчмакринг структури трансакційних витрат пошуку інформації;
- вартісний аналіз, заснований на вивченні окремих видів витрат та напрямів їх мінімізації;
- функціонально-вартісний аналіз, метою якого є ретельне вивчення складових процесу реалізації сільськогосподарської продукції та їх стандартизації з метою мінімізації витрат.

6. Скорочення трансакційних витрат використовуючи наступні шляхи:

- скорочення кількості посередників. У результаті скорочення довжини каналів реалізації сільськогосподарської продукції відбудеться усунення асиметрії інформації на продовольчому ринку регіону;
- впровадження системи електронної торгівлі на основі діючих електронних бірж, щ дозволить скоротити довжину каналів реалізації сільськогосподарської продукції та призведе до зниження витрат пошуку інформації;
- побудова вертикальних маркетингових систем. Виробники сільськогосподарської продукції, переробні підприємства та сфера обігу у результаті інтеграції матимуть більшу кількість інформації, а обмін нею відбуватиметься швидше.

У кінцевому рахунку, проводячи аналіз трансакційних витрат, у сільськогосподарських підприємств з'явиться можливість не тільки визначити їх величину за різними видами та періодами, але й знизити їх за рахунок вибору одного з декількох шляхів їх скорочення.

Висновки. За рахунок скорочення трансакційних витрат пошуку інформації, необхідної для реалізації продукції, у сільськогосподарських підприємств з'явиться можливість знизити собівартість і, в кінцевому рахунку, підвищити рентабельність сільськогосподарської продукції. Використання даних досліджень є перспективним не тільки для сільськогосподарських підприємств, але й підприємств усіх галузей національної економіки.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: [підруч.] В.Г. Андрійчук. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Костецький Я. І. Рентабельність як показник ефективності сільськогосподарського виробництва / Костецький Я. І. // Інноваційна економіка. – 2012. – № 2 (28). – С. 98–101.
3. Статистичний щорічник Полтавської області за 2011 рік: [за ред. Л.В. Калашник]. – Полтава, Головне управління статистики у Полтавській області. – 2012. – 409 с.
4. Тищенко С.В. визначення факторів впливу на рентабельність сільськогосподарських підприємств Житомирської області / Тищенко С.В., Черниш О.В. // Наука й економіка. – 2009. – № 4(16). – Т. 2. – С. 42–45.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.

УДК 633.11 : 631.157

НАПРЯМИ ОЦІНКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Дорошенко А. П., к. е. н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Розглянуто особливості існуючих підходів до оцінки ділової активності господарюючих суб'єктів, що базуються на розрахунку системи показників оборотності та ефективності. Визначено особливості оцінки ділової активності для сільськогосподарських підприємств.

The peculiarities of existing approaches to business activities of economic entities based on the calculation of indices system of working capital and efficiency have been characterised. The peculiarities of estimation of farm enterprises are determined.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку підприємств агропромислової сфери свідчить, що значною проблемою на шляху зростання ефективності їх функціонування є недостатній рівень ділової активності, що призводить до збільшення тривалості операційного та фінансового циклів, а також виникнення значних розривів між часом реалізації продукції та отриманням грошових коштів за неї. Крім того, низький рівень ділової активності сільськогосподарських підприємств спричиняє зменшення рівня ефективності використання наявних ресурсів та зростання періоду часу на повернення інвестованого у виробництво капіталу.

В умовах сьогодення першочергове завдання, що стоїть перед власниками так керівниками сучасних підприємств, є використання комплексу заходів, що забезпечать зростання рівня активності суб'єкта господарювання